

Szócs Judit

Kolozsvárról jöttem...

Onnan, ahol Apáczai Csere János élete utolsó éveit töltötte kora társadalmának felemelkedését szolgálva, ahol 1656-ban *Az iskolák fölötté szükséges voltáról* című beköszöntő beszédét tartotta.

Onnan, ahol immár 350 éve alussza örök álmát egy jeltelen sírban (ahogy akkoriban a puritánokat temették) Szenczi Molnár kopjafájának, Misztótfalusi Kis Miklós, Berde Mózes kőszarkofágjának, Jósika Miklós, Dsida Jenő kriptáinak, Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Kós Károly síremlékeinek társaságában (hogy csak néhány nevet említsek a sok jeles személyiség közül).

A Házsongárdi pantheonban Apáczait is megilletné egy méltó emlékkő – gondolta Szotyori Nagy Géza öregdiák, aki lecsiszoltatta sírkertjük legszebb obeliszkjét és rávésette rektor professzorunk és holland felesége – Aletta van der Maet – nevét Apáczai születésének 350. évfordulójára, hogy legyen hova elhelyezni a kegyelet koszorúit. A gondolat akkor fogalmazódhatott meg szívében, amikor gimnazistaként Kelemen Lajos neves történész vezette végig a Házsongárdban és rámutatott Nébel Mária színésznő sírjára, mondván: „minden bizonnyal valahol itt pihen Apáczai is.”

Megemlítendő, hogy amikor a kisnyugdíjas megrendelő alkudni akart a kőfaragóval, az megtudván, hogy nem közpénzről van szó, így szólt: Író úr, maga adta a helyet, s a követ, engedje meg, adhassam én is, ami tőlem telik –, és nem fogadott el egy banit sem. Mélyről szakad fel a kérdés belőlem: hány ilyen kőfaragót nevelünk ma iskoláinkban?

„Tudtam, hogy itt ringatja rég az álom, (áll még a síremléken)
s tudtam, elmúlt nevét már nem találom.”

Áprily Lajos: *Tavasza a Házsongárdi temetőben*

Nemcsak nevét nem találjuk, de arcát sem, ahogy Kányádi Sándor írja Apáczai című versében: *háttal áll arcát nem láthatjuk nem volt ideje megfordulni hogy szoborba képbe örökíthessük...*

Saját arcmását szavakba öntve maga Apáczai „festi” meg:

*Ha melyedben vagyon még elevenség,
Ha szívedben a virtusnak csak egy szikrája maradt,
Távul, távul légyenek minden lágy, könnyű, kényes dolgok,
Keményeket, keményeket keress!
Tűzőn, vízen, kősziklákon, havasokon járj, kelj,
Scyllákat, Syrteket, Charybdiseket kergess,
Valahol ez földön nehéz dolgot hallasz, ott teremj,
Ez indulatodnak sorkából csak az halál vessen ki!*

Képmását Gy.Szabó Béla alkotta meg képzeletből, fametszetben. Illik ehhez a nemrég elhunyt kolozsvári költő, Lászlóffy Aladár néhány sora *A dátum* című versből:

*Professzor Apáczaik, térdén
az átlapozott világgal
kinézi a havazásba, keze
a penna után nyúl.*

A teljesség igénye nélkül szeretnék kiemelni néhány, ma is rendkívül időszerű gondolatot írásaiból.

Az Enciklopédia Előszavában írja: „*Arra törekedtem, hogy ... tanuló-íjjúságunknak legyen legalább egyetlen olyan könyve, melyből az egész műveltség szövedéke szálaikat legombolyíthatja, mégpedig anyanyelvén.*”

„...nem halok meg addig, míg magyar nyelven nem közlöm a magyarokkal az összes tudományokat.”

Romániában a mai napig nem biztosítottak az anyanyelvű tankönyvek, az esetek többségében tükörfordításai a román nyelven pályázatot nyert tankönyveknek, hemzsegnek a nyelvi és helyesírási hibáktól, s természetesen késve kerülnek a tanulókhöz. A szaktantárgyak nagy részéhez egyáltalán nincs tankönyv.

Gyulafehérvári beköszöntő beszédében írja: „*A tanítás 'szerencsétlen rendje' nem ösztönzi, nem formálja helyesen az értelmet – ez az oka az elmaradásnak! Ki kell küszöbölni hát a rengeteg olyan gyakorlatot, melynek 'se füle, se farka', s helyette az életben hasznosítható ismereteket kell közvetíteni, hogy felzárkózhassunk az élenjáró népek mögé!*”

A közép-erdélyi pedagógus konferencia egyik központi kérdése épp az volt, hogy a tantervek nem megfelelőek, a tanulók túlterheltek, a tananyagot meg kell rostálni. Ezt azonban a közoktatás teljes átgondolásának és átszervezésének kell megelőznie.

Kolozsvári beköszöntő beszédében írja: „*Ha olyan korba cseppentünk bele, melyben a bölcsességet és annak professzorait lyukas garasra sem becsülik...essünk kétségbe azon? Hagyjuk faképnél az iskolát?...Nem! Szégyenen és gyalázaton keresztül nekifeszülve az erény felé kell törekedniünk! A jelenkori gyalázatért kétszerezsen megfizet majd gyalázóinak az utókor.*”

Sajnos ez a mai kor emberének nem vigasz. A tanári pálya nem vonzó, a tanárképzésről rengeteget értekeztünk már, s egyértelműen kijelenthető, hogy Romániában nem megfelelő a pedagógusképzés. Nincs pályaalakmassági vizsgálat. Elenyészően kevés azok száma, akik hivatástudattal, elkötelezettséggel vállalják az oktató-nevelő munkát. A konferencia egyik szekciója a tanítóképzés gondjait elemezte.

Platont idézve leszögezi: „*Az állam ügyei akkor fognak igazán jól menni, ha majd a filozófusok uralkodnak benne, és az uralkodók filozófiával foglalkoznak.*”

Apáczai a külföldi akadémiák mintájára Erdélyben is szeretett volna egyetemet felállítani, hogy korának minden tudását nemzete javára hasznosíthassa. S természetesen az anyanyelvet akarta érvényesíteni az oktatás közép- és felső fokán is.

„... volt egy emberünk, ki kora tudományos ismereteinek színvonalán állva, rövid, de az eszméikért vívott küzdelmekben, tudományos igyekezetekben, s irodalmi munkásságban gazdag életét arra iparkodott felhasználni, hogy nemzetét a művelt nyugati népek ismereteinek, műveltségének színvonalára emelje, hogy a műveltséget és tudományt magyarrá, a magyart műveltté és tudóssá tegye, - s ez irányú emberfölötti erőfeszítéseinek áldozatává lett!” amint Hegedüs István írja róla 1899-ben.

50 év telt el azóta, hogy Romániában felszámolták az államilag finanszírozott önálló magyar felsőoktatást, azaz a Bolyai Tudományegyetemet.

Bemutatásra került a Fehér könyv, amely vázolja a magyar felsőoktatás kálváriáját. Sorozatban zajlanak a megemlékezések az évforduló kapcsán. Arról nem is beszélve, hogy ez a politikai döntés emberáldozatot is követelt. Szabédi László költő, egyetemi tanár és Csendes Zoltán prorektor öngyilkosságba menekültek. Mint adófizető állampolgároknak, jogunk van az önálló magyar egyetemhez, azaz az anyanyelvű oktatáshoz minden szinten. Jogunk van/lenne bármely műveltségterület anyanyelven történő elsajátításához. Az ének-zene oktatás hagyományainkon alapuló sajátos tankönyv és tanterv alapján történjen – fogalmazódott meg a konferencia plenárisán.

Apáczai egyik célkitűzése a gondolkodás forradalmasítása. Felhívja a figyelmet az oktatási rendszer oktalanságára (magoltató és lélekölő rend taposómalma, jól „beemlézett” érthetetlen szabályok, fene nagy tankönyvek biflázása). „*Akárcsak Comeniust, a korszerű pedagógia atyamesterét, Apáczait is gyermek- és kamaszkori negatív iskolaélményei tették nagy tanítóvá és nevelővé*” írja Dáné Tibor a Remény-füzetekben, 1999-ben. Apáczai máig érvényes, oktatóknak szánt üzeneteinek egyike: „*Keressen igaz, de kevés princípiumokat. Azokból igyekezzék mindent megmagyarázni. A nevezet szerint való dolgokra ottan-ottan leszálljon, hasznokat e világi életre megmutassa.*”

Konferenciasorozatunk tematikája – A pedagógus mint kompetencia-fejlesztő és értékközvetítő szakember – jelzi mennyire fontos számunkra a gondolkodó, kreatív, világunkban könnyen tájékozódó és alkalmazkodni képes ifjú nevelése, az „életre szükséges dolgok” tanításának előtérbe helyezése.

A *Magyar Enciklopédiában* összefoglalja a tanítók és tanulók kötelességeit is.

A tanítótól megkívánja, hogy:

- példamutató, erkölcsös életet éljen;
- -,elég tudós” legyen;
- ne legyen „ajándékon kapdosó”;
- tanításában világosságra, rövidségre és teljességre törekedjék;
- vegye tekintetbe tanítványainak egyéni sajátosságait;
- „*magát a külömb-küölöm elmékhez jól alkalmaztassa!*”;
- egyszerre csak egyféléet tanítson, de azt gyakran és alaposan;
- csak a szükséges dolgokat tanítsa és okosságával száműzze az unalmat tanítványai elméjéből;
- az egyszer megtanult dolgokra többször térjen vissza, és a tanulók között disputációkat rendezzen;
- fegyelmezésben mértéktartó legyen;
- tanítványait mint atyjok úgy szeresse;
- adjon pihenésre is elég időt tanítványainak.

A tanulótól megkívánja, hogy:

- szeresse a tudományt;
- küzdje le a tudás megszerzésének akadályait, a bűnt, szennyességet, féltékenységet, magahittséget;
- tűzzön ki maga elé egyszerű célt, és azt minden akadály leküzdésével állhatatosan igyekezzék megvalósítani, mert különben „tudós ember nem lehet” belőle;
- ne csak egyedül tanuljon, hanem másokkal együtt is;
- ne töltsön sok időt haszontalan dolgokkal;
- „*ne sokféle, hanem jó könyveket igyekezzenek olvasni!*”;
- állandóan gyakorolja magát a tudományban, mégpedig olvasás, előadások hallgatása, írás és mások tanítása által.

A 17. század követelményeivel vessük össze azokat a válaszokat, amelyek az ezredfordulón végzett kutatásommal kapcsolatosak.

Milyen a jó tanár? (válogatás a kolozsvári Báthory István Elméleti Líceum 10. osztályos tanulói válaszaiból):

- látja az embert és lehetőségeit;
- a lehetőséget mutatja tanítványainak;
- érthetően magyaráz, megérteti a leckét a tanulókkal, érdekes órákat tart, változatos módszereket használ;
- a könyvek felé, a kutatás irányába tereli az érdeklődést;

- önálló munkára, önálló véleményalkotásra ösztönöz;
- anyanyelvhez, hagyományokhoz való ragaszkodásra nevel;
- állandóan képezi magát, művelt ember, ura a szakjának;
- hivatástudat („lelki megszólítottság”), elkötelezettség jellemzi;
- hivatásból nevelő (eszményi pedagógus);
- akinek az óráit nagyon várom;
- izléseken öltözködik;
- van humorérzéke;
- tiszteli a gyerekek jogait, nem túl szigorú, de az alapvető dolgokat megköveteli, következetes;
- nem tudálékos, nem bürokrata, nem büntető, nem gyanakvó, nem gúnyos, nem ideges, hanem mosolygós, barátságos, megközelíthető, gyerekszerető, nyílt, igazságos, türelmes.

Milyen az emberarcú pedagógus? (válogatás a kollégáim válaszaiból):

- emberként társat keres a gyermekben;
- nemcsak ránéz, látja is őt;
- sőt meg akarja szólítani, (nem feleltetni), azt a belső ént keresi, azt a nemes magot, amelyet hivatott életre kelteni;
- szereti és tiszteli a gyermeket;
- állandóan résen áll, figyel, képes a folyamatos megújulásra, nyitott minden változtatásra (önvizsgálat!, önellenőrzés!);
- nem kiszámítható, leleményes, tartogat meglepetéseket;
- nem derülátó, de nem is pesszimista;
- alkalmazkodik a különböző emberi természetekhez;
- a jellem alakítását teszi első helyre;
- az én-kép felmutatásában tisztességes.
- Rendszeresen készül az óráira, de a szokástól eltérően is

NEM: Mít fogok ma tanítani?

IGEN: Mire fogom nevelni a gyermeket azzal, amit ma tanítok? (akarat-edzés, tettekkészség, kötelességteljesítés, kutató-kereső-kísérletező magatartás),

- izgatja, cselekvésre ösztönzi a gyermeket;
- cselekvő iskolát teremt, az anyagot a tanuló dolgozza fel (örömet okoz, egyéni alkotás jó érzése, közösségformáló erő, kombináló készség, értelem élnkítése);

- a gyermekén keresztül képes jó irányba hatni a szülőkre, a családi környezetet (a társadalmat) is nevelni;
- megbízható (nem él vissza a gyermek bizalmával), egyaránt merész és mérsékelt;
- nem a gyerekből él, hanem érte dolgozik, eleven közösségi tudattal rendelkezik.

A kezéből kikerülő ember ne legyen a történések akarat nélküli labdája, ne a körülmények alakítsák, hanem ő alakítsa az életét. Olyan, aki tanulóként boldog, felnőttként versenyképes.

Az embernek olyan műveltséget, testi-lelki kondíciót kell adni, hogy ura, s ne terméke legyen a maga teremtette világnak.

Mi az, amit ma még meg kell tanulnunk Apáczaitól? A feltétel nélküli feladatvállalást, az áldozatkészséget, a hazaszeretetet. Hitte és élte a pasteuri elvet, mely szerint a tudomány nemzetközi ugyan, de a tudósnak van hazája. Le tudott mondani a megtisztelő utrecht meghívásról, az egyetemi professzorságról, és haza jött. Így vall: „*Nemcsak magunknak születünk, hanem szüleinknek, barátainknak és hazánknak.*” Megpróbáltatások, akadályoztatások, igazságtalanságok sorozatát is el tudta viselni, elveihez tántoríthatatlanul hű maradt.

Kovács Aladár írja Téli zsoltár című drámai játékában: „*Kerestem magam, álmodtam, s az álomhoz akartam fölemelni a valóságot. Akartam akadémiát, univerzitást, megismételtem volna az öt kenyér és hal csodáját, az új csodával: a könyvvel. Úgy akartam fény lenni, hogy szeressenek. S hogy ide száműztek, rájöttem a titokra, ami hazakergett: a gyerekek. Az ismeretlen gyerekek. Bennük újul meg a világ.*”

A szeretet pedagógiájának a híve volt.

„...*megyünk hát mögötte amerre előljárói tekintetének fénykévei mutatják az irányt s az ösvényt lábunk előtt követjük mint diákjai annak idején gyulaféhvárról kolozsvárra jöve!*” (Kányádi Sándor: Apáczai) ...oda, ahonnan jöttem.

(Az írás megjelent az Új Pedagógiai Szemlében, 2009 novemberében)

Irodalom

1. *Apáczai Csere János*. Szerk. Király László, Bp., 1975.
2. *Apáczai mint paedagogus*. Szerk. Hegedüs István, Bp., 1899.
3. Dáné Tibor: *Apáczai ajándékai*. Remény-füzetek, 2., 1999.
4. *Apáczai Csere János válogatott munkái*. Szerk. Szigeti József, Bukarest, 1965.
5. *Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei*. Szerk. Orosz Lajos, Bp., 2003.
6. *Apáczai Csere János emlékezete*. Szerk. Móser Zoltán, Csíkszereda, 2000.
7. Kovács Aladár: *Téli zsoltár*. Országos Széchényi Könyvtár.